

Köpings kyrkogård

Köpings församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
KÖPINGS KYRKOÅRD	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	14
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	19
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har sätts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydskanandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

KÖPINGS KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Köpings kyrka 1:1, Köpings socken, Borgholms kommun, Ölands Norra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1805: 1142 inv, 1880: 1714 inv, sockengränsen mot Borgholm förändras 1930 och 1957, 1957: 772 inv, 2004: 1349 inv.

Kyrkomiljön

Köpings kyrka och kyrkogård ligger utmed väg 136 mitt i samhället Köping. Platsen har en mycket lång historia och var under järnåldern ett handelscentrum på Öland. Socken är därför rik på fornlämningar. Nordost om kyrkan står en av de märkligare; Tingsflisan som man tror är från 1000-talet. Detta är en nästan 3 meter hög sten placerad på en kulle och med en runslinga som lyder ”Toror och Torsten och Torfast, dessa bröder reste stenen efter sin far Gunnfus”. Gud hjälpe hans själ.

Öster om kyrkan ligger en tvåvåningsbyggnad som uppfördes på 1840-talet. Den rymde då socknens första skola och sockenstuga. Idag ägs byggnaden av hembygdsföreningen som bl.a. har sina samlingar här. Intill denna byggnad ligger en gulmålad trävilla. Den byggdes 1880 som lärarbostad men har också använts som kantorsbostad. Huset är idag pastorsexpedition. Norr om kyrkogården ligger en rad med kyrkstallar. När de byggdes har inom ramen för detta arbete inte gått att få fram. De utgör resterna av alla de kyrkstallar som en gång omgav kyrkan men när övriga längor revs är inte känt.

Kyrkan

I området kring Köpings kyrka finns flera fornlämningar av vilka kristna gravmonument från 1000-talet är en stor grupp. Det gör att forskare tror att det funnits en träkyrka på platsen vid denna tid. Enligt traditionen ska träkyrkan ha legat 5 meter väster om dagens kyrkogård. Några spår av denna kyrka har dock inte återfunnits. Den första stenkyrkan började byggas i mitten av 1100-talet. Då uppfördes ett kor och en absid av sten medan långhuset förefaller ha varit av trä. Inte långt efter det att koret stod klart byggdes långhuset och västtorn av sten. Under slutet av 1100-talet och början av 1200-talet byggdes kyrkan om. Ett torn uppfördes i öster så att kyrkan blev en klövsadelskyrka. Vapenhus i söder byggdes i mitten av 1200-talet och en sakristia i norr omkring år 1300. Efter långa diskussioner beslöt församlingen i början av 1800-talet att riva den medeltida kyrkan och bygga nytt. Ritningarna gjordes av Jacob Wulff vid Överintendentsämbetet. Delar av medeltidskyrkans norra mur infogades i den nya kyrkan men resten revs. Den nya kyrkan hade torn i väster och kor och sakristia i öster. Redan efter några år visade det sig att den nya kyrkan grund var mycket dålig. Byggnaden drabbades av sättningar så kraftiga att murstenar knäcktes. I början av 1900-talet drabbades byggnaden också av två kraftiga åsknedslag. På 1940-talet var kyrkan så förfallen att man inte vågade använda den. Gudstjänsterna flyttades då till församlingshemmet och planeringen för att bygga en ny kyrka påbörjades. År 1954-55 byggdes den nya kyrkan efter ritningar av Ärland Noreen. När kyrkan från 1805 hade rivits gjordes en undersökning av den medeltida kyrkans grundrester. Den nya kyrkan uppfördes med fullbrett kor i öster och torn i väster. Under 2007 pågår arbetet med en tillbyggnad av kyrkans vapenhus mot norr.

Kyrkogårdens historik

Forntida gravlämningar och kristna runstenar vittnar om att platsen där Köpings kyrka är belägen är en gammal kultplats i bygden. Den långa kontinuiteten ger en extra dimension åt platsen. Hur den medeltida kyrkogården såg ut och vilket område den omfattade vet vi inte.

Däremot finns ett antal vårdar från medeltiden bevarade, dels på kyrkogården och dels på gårdar i trakten där de t.ex. används som trappflisor.

Kyrkogården bör tidigt ha haft någon form av omgärdning, troligen i form av en mur. En bekräftelse på att detta ger en uppgift från 1570- och 80-talen. Då ska, enligt sockenstämmoprotokollen, fattigt folk ha byggt sina stugor utanför kyrkogården. Det är möjligt att kyrkogårdsmuren då blev stugans ena vägg. I slutet av 1500-talet omnämns också för första gången att det finns en klockstapel på kyrkogården. Den stod i det sydvästra hörnet.

Kanske var det också under 1500-talet som kyrkogården fick den form som den har än idag. Inga utvidgningar av kyrkogården är kända från 1600-talet och framåt. En bild av kyrkan och kyrkogården ritades av Rhezelius 1634. I kyrkogårdens sydvästra hörn syns en klockstapel, en byggnad som troligen varit ett gilleshus samt en ingång. Vid denna ingång ska samma år ha byggts en stiglucka med ett sadeltak. I den östra muren kan man ana en klivstätta. På kartor från slutet av 1600-talet redovisas tre ingångar till kyrkogården i öster, söder och väster. Varken gilleshuset eller klockstapeln syns dock på dessa kartor. En ny klockstapel byggdes 1697 i kyrkogårdens sydöstra hörn men den gamla bör ha stått kvar när kartorna ritades. Under danskarnas härjningar 1677 fraktade de bort en stor del av den finhuggna kalksten som kyrkogårdsmuren ska ha varit byggd av. En ny mur bör ha byggts inom några år. Muren syns på Frigelius teckning från 1750. På bilden ser man också klockstapeln och stigluckan i söder. Ytterligare en stiglucka har tillkommit i öster. På Frigelius bild syns inte de träd som ska ha planteras 1747. Planteringen gjordes efter ett beslut på sockenstämman. Träden, askar, skulle placeras tio alnar från varandra och tre alnar från muren. Under 1700-talet bör också den solvisare, som än idag står på kyrkogården, ha tillkommit.

År 1805 revs den medeltida kyrkan. I samband med det placerades flera arkitekturfragment samt gravvårdar och kistor, som tidigare legat i kyrkan, på kyrkogården. Kvar i kyrkan blev tre hällar framme i koret. Kyrkogårdsmuren gjordes om och för det använde man delar av runstenar och material från medeltidskyrkan. Vid de tre ingångarna till kyrkogården byggdes klivstättor av trä. När den nya kyrkan stod klar revs klockstapeln.

Under 1910- och 20-talen hittades flera runstenfragment vid grävning på kyrkogården. Man gjorde också andra intressanta fynd. År 1926 ansökte Karl-Alfred Gustafsson om bidrag från Riksantikvarieämbetet för att gräva ut Ölands och Kalmar läns första kända stenåldersboplats som fanns på Köpings kyrkogård. Platsen hittades av arbetaren Elis Pettersson i samband med grävarbeten i sydöstra delen av kyrkogården. Man hittade bl.a. 8 keramikskärvor och svallad flinta. Året därpå erbjöds Vitterhetsakademin att lösa in tre mynt som arbetaren G A Nilsson hade hittat i samband med att en jordvall vid den norra kyrkogårdsmuren tagits bort.

I Kalmar läns museums arkiv finns en flygbild över Köpings kyrka från 1935. Bilden visar kyrkan och en stor del av kyrkogården från söder. Gravvårdarna är utlagda i oregelbundna rader. Oregelbundenheten beror bl.a. på att gravplatserna är olika stora. Gravkvarteren är insådda med gräs men majoriteten av gravplatserna är belagda med grus. Många gravplatser är också omgärdade av låga häckar. De gravvårdar som kan urskiljas är höga, stående vårdar. Många gravplatser utmärks också av gravkullar överväxta av murgröna. Bilden visar att kyrkogården vid den här tiden var omgärdad av trädkrans i öster och söder. Möjligen finns en trädkrans av unga träd i norr men bilden är svårtydd.

De flesta runstenar man funnit på kyrkogården genom åren har varit delar av sönderslagna stenar. En hel sten finns dock kvar. Den flyttades 1936 in från kyrkogården och placerades i

vapenhuset. Frågan om att flytta in värdefulla stenar och arkitekturfragment blev aktuell i början av 1940-talet men landsantikvarien Manne Hofrén hävdade att de borde få stå kvar. Att låta äldre byggnadsdetaljer få en ny funktion t.ex. som portstolpar vid ingången till kyrkogården, var en gammal sedvänja på Öland som i sig hade ett kulturhistoriskt värde, hävdade Hofrén. Så länge gravvårdarna eller arkitekturfragmenten inte led någon skada borde de få stå kvar. Man tog dock bort ett stort träd som hotade att skada en runsten på kyrkogården.

Från Köping finns, liksom från flera av de öländska kyrkogårdarna, svaren från Ivar Hylanders frågelista bevarade. Hylander genomförde 1949 en inventering av kyrkogårdarna i Växjö stift. Enligt svaren fanns det inga bevarade gravplatser i kyrkan. Några utvidgningar av kyrkogården var inte kända. Träd som alm och ask samt syren och forsythia ska ha varit planterade på kyrkogården. Kyrkogårdens gravplatser var vid den här tiden inte uppdelade efter bysamfälligheter och det fanns inget linjegravsområde. Fortfarande fanns flera gravkullar men det hade börjat bli vanligt att jämna av dem och belägga gravplatserna med grus. Gravvårdarna var oftast av kalksten eller granit. De fick vara max en meter höga. Inskriptionernas utseende kunde skifta men man hade bestämt att man inte fick ange gårdsnamn vilket var en ovanlig regel.

Landsantikvarie Manne Hofrén uppmärksammade 1950 att häradshövdingen Rydströms grav hade flyttats. I arkiven finns dock ingen förklaring till varför flytten hade gjorts eller var på kyrkogården den var belägen.

I samband med Ragnhild Boströms undersökning av kyrkan 1953 framkom ytterligare runstensfragment. Bland dessa fanns fragment med bevarade färgrester. För både nya och gamla fynd ordnades en uppställningsplats i en tornkammare. Samlingarna har utökats med nya fynd t.ex. 1963 då man lade om en del av kyrkogårdsmuren som skadats av en stor ask. En genomgång av de gravvårdar som fanns på kyrkogården gjordes 1958 och då konstaterades vilka som behövde åtgärdas av konservator. Vilka av dessa åtgärder som genomfördes framgår dock inte av arkivmaterialet.

Gravplatsernas oregelbundna placering som kunde iaktas på flygfotografiet från 1935 framgår också tydligt på en karta över kyrkogården som arkitekt Årland Noreen ritade 1952 i samband med att den nya kyrkan byggdes. Undantaget är ett område norr om kyrkan, i dag kvarter G, och ett mindre område sydost om kyrkan, där minneslunden idag ligger. Här förefaller det som att inga äldre gravar finns och därför har man planlagt gravplatserna i raka rader. En större förändring av kyrkogården för att skapa större regelbundenhet ska ha genomförts 1967. Åtgärderna ska ha gjorts för att underlätta skötseln av kyrkogården. Exakt vad som gjordes framgår inte men vi kan anta att det rör sig om flera för tiden typiska förändringar som att ta bort gravplatsomgärdningar, jämna ut gravkullar och så in hela kyrkogården med gräs. Kanske var det också vid den här tiden som kyrkogårdens rygghäckar planterades.

Under 1970-talet genomfördes två förändringar. En ny ingång till kyrkogården togs upp i norr 1973. Den försågs med en enkel grind av ek. År 1978 godkändes ritningarna till ett skärmtak för gravvårdar och arkitekturfragment. Taket ritades av arkitekt Gunnar Wirén. Det byggdes dock inte. År 1998 talar man på nytt om att ordna uppställning för gravvårdar från medeltid och framåt. I samband med de här diskussionerna upprättade Ingegerd Edling-Arnell en lista över gravar och gravvårdar som var i akut behov av översyn och konservering. Den omfattade

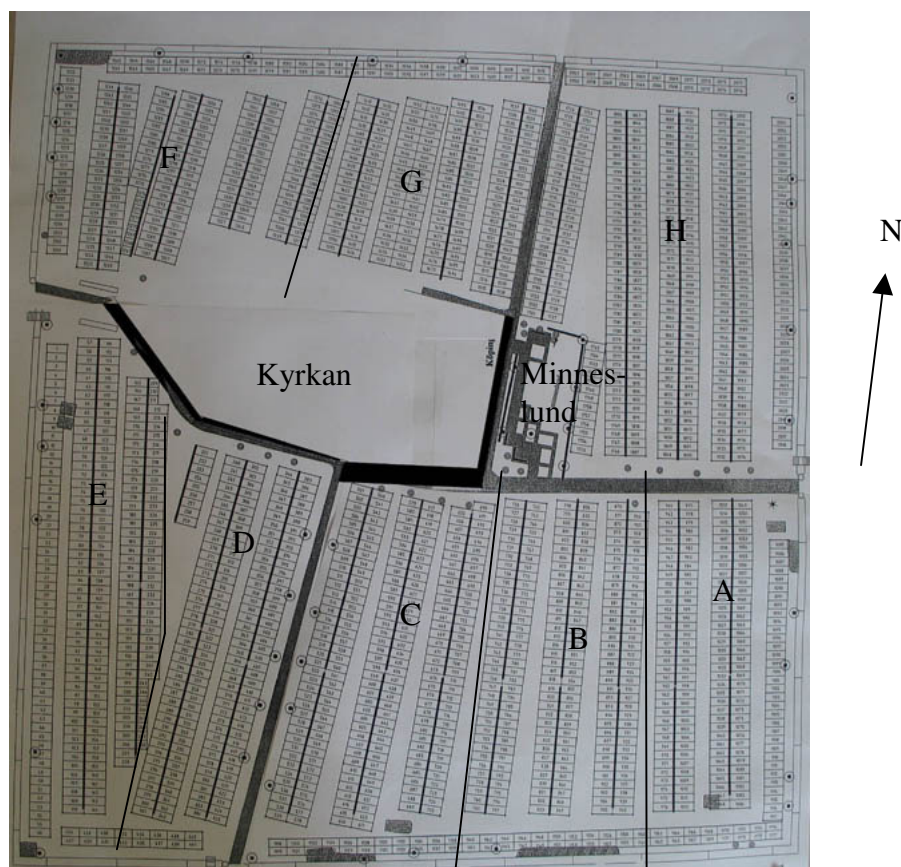
37 gravvårdar. År 2000 flyttades arkitekturfragmenten in i kyrkstallarna. Museet har föreslagit att man ska göra en inventarielista och fotodokumentera föremålen men det har inte gjorts.

En minneslund anlades 1992 öster om kyrkan. Vem som gjorde ritningarna är inte känt. Ytterligare ett runstenfragment påträffades 2004 i muren strax söder om kyrkogårdens västra ingång. Runstensfragment har även hittats 2006 i samband med den utgrävning som företogs inför tillbyggnaden av kyrkan.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Köpings kyrkogård är en fyrkantig yta utlagd runt omkring kyrkan. De största ytorna finns söder om kyrkan. Området var tidigare indelat i åtta gravkvarter. Denna indelning används inte på den nya gravkarta som finns. I detta arbete har dock den gamla kvartersindelningen använts för att underlätta för läsaren att orientera sig i beskrivningarna. Runt hela kyrkogårdens mur är gravvårdar ryggställda mot muren och vända in mot kyrkogården. Samtliga av dessa gravplatser är dock lagda i öst-västlig riktning. Majoriteten av gravvårdarna står i ryggställda rader med häckar av olika slag emellan. Samtliga är vända mot öster eller väster. Flera av raderna med gravvårdar är utlagda i rak nordlig-sydlig riktning. Det är dock inte kyrkogården varför det ibland uppstår små korta rader med gravvårdar för att fylla ut kilformade ytor. Trots detta ger kyrkogården ett mycket enhetligt och sammanhållet intryck.

Karta över köpings kyrkogård

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas i samtliga väderstreck av en kallmurad kalkstensmur. På några ställen har muren förstärkts med cement.

Ingångar

I öster, väster och söder: Dubblad svartmålad smidesgrindar mellan stolpar av kalkstenskolonner från den medeltida kyrkan. Intill varje grind finns en klivstätta av kalksten.
I norr: Enkel trägrind med mönster av en sol. Inga stolpar.

Ingång i öster med dubbla smidesgrindar och stolpar av kolonner från den medeltida kyrkan i Köping. Till höger i bilden en klivstätta. (KI Köping kyrkog 001)

Kyrkogårdens omgärdning i söder. En stor del av muren är överväxt med murgröna. (KI Köping kyrkog 005)

Vegetation

Trädkrans: Blandad, olikåldrig trädkrans bestående av askar, lönnar och björkar.

Övrigt: Delar av kyrkogårdens mur är överväxt av murgröna, syrener, jasmine eller snöbär. Gången från kyrkogårdens södra ingång fram till kyrkan kantas av knuthamlade lindar. Utmed gången från kyrkogårdens ingång i öster fram till kyrkans västra ingång är flera olika buskar bl.a. forsythia, smalbladig syren och olvon, planterade. I kvarteren finns häckar av rosor, tuja, liguster och häckoxbär mot vilka gravvårdarna är ryggställda. I kvarter A växer en blågran.
Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Från var och en av kyrkogårdens fyra ingångar går en grusbelagd gång fram till kyrkobyggnaden.

Gravvårdstyper

I Köpings kyrka förvaras en stor samling av runstensfragment som hittats på kyrkogården i samband med olika arbeten. Runstenarna är från den äldsta kristna tiden. På kyrkogården finns flera gravhällar. Den äldsta av dessa ska vara från 1200-talet och är dekorerad med ett stavkors. Hällen står idag lutad mot kyrkogårdsmuren i öster. De flesta hällarna är dock från 1600- och 1700-talen. Deras kondition varierar en hel del från fullt läsbara till sönderdelade. Flera av hällarna ligger som lock på gravtumbor. En av dessa tumbor bärs upp av fyra arkitekturfragment från Borgholms slott. Täckhällen saknar dock inskription och inga uppgifter finns om vem gravplatsen ursprungligen tillhört. Hällarna är av kalksten och tumborna av kalksten eller i något fall av trä. Från 1800-talet finns flera gravvårdar av skiftande utseende och material på kyrkogården. Många äldre hällar har bevarats och de finns spridda i samtliga gravkvarter. De är av kalksten, granit eller i form av gjutjärnskors. Mot slutet av 1800-talet blev de höga gravvårdarna av svart granit vanliga på kyrkogården. Utformningen av dessa vårdar hämtar inspiration från flera håll. Gravvårdar med osymmetriska krön och oslipade ytor är inspirerade av nationalromantiken och tanken är att efterlikna runstenar och andra förhistoriska gravmonument. Flera av dekorelementen, som vårdarna är utsmyckade med, är klassicistiska motiv, vanliga under antiken, t.ex. urnor,

kransar, girlanger och draperingar. När det gäller dekoren är också den kristna symboliken viktig med t.ex kors, facklor och duvor. Vid den här tiden var det relativt vanligt att ange den dödes yrkestitel. Även de höga gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet finns spridda i samtliga kvarter. Under 1930-talet införde många kyrkogårdar bestämmelser som förbjöd gravvårdar över en viss höjd. På Köpings kyrkogård var maxhöjden en meter. De vårdar som nu blev vanliga var klassicistiskt inspirerade med symmetriska krön. Vanliga dekorelement var kolonner och pelare som kunde vara uthuggna i stenen eller bara slipade som ett mönster. I mitten av 1900-talet förenklades gravvårdarna. De blev låga rektangulära. Dekoren bestod vanligen av ett kors, en duva eller en blomma. Yrkestitlar blev ovanligt. På 1970-talet blev talldungar och soluppgångar vanliga som motiv. Under 1990- och 2000-talet har gravvårdarnas former mjukats upp och dekoren blivit mer personlig. Alla dessa typer finns representerade på Köpings kyrkogård.

Yrkestitlar var vanliga i början av 1900-talet och har aldrig helt försvunnit även om de blir mer ovanliga under 1900-talets andra hälft. På moderna vårdar kan dock dekoren bli en form av titel som berättar om den dödes intresse eller yrke. Att ange från vilken by eller gård den döde kommer brukar vara vanligt på landsortskyrkogårdar. Köping är ett mindre samhälle men man har starka band till den omgivande landsbygden och det märks på kyrkogården. På majoriteten av vårdarna finns den dödes hemort angiven. Regeln från 1930-talet som sa att man inte fick ange den dödes hemort slog alltså inte igenom. På Köpings kyrkogård finns, som på de flesta öländska kyrkogårdar, flera vårdar av kalksten. Det dominerande materialet är dock granit. Svart och grå granit är vanligast men även röd förekommer.

Minneslund

Minneslundan är belägen öster om kyrkan. Platsen omgärdas av tujahäck. I den södra delen finns rabatter med rosor och sommarblommor, ett prydnadskörbär och små gångar belagda med kalkstensplattor. Även i norr finns rabatt samt ett träkors och ett skåp för ljus. Här är marken insådd med gräs. Minneslundan stod klar 1992.

Byggnader

Öster om kyrkogården finns en byggnad som rymmer vaktmästeri och garage. Byggnaden har liggande gul panel, vita snickerier och sadeltak belagt med tegel. Framför en av byggnadens dörrar ligger en gravhäll som trappflisa.

Utanför kyrkogårdens norsöstra hörn ligger en rad med bevarade kyrkstallar. Byggnaden har stående rödmålad panel, svarta dörrar, vita snickerier och pulpettak belagt med svart plåt. I en del av utrymmena förvaras en samling av arkitektur fragment från den medeltida kyrkan. Föremålen är placerade på en bädd av singel.

Övrigt

Utmed kyrkogårdsmuren i nordöstra hörnet av kyrkogården är ett antal gravvårdar som plockats bort från kyrkogården placerade Flertalet av dessa har lagts ner. Ett antal gravhällar eller delar av gravhällar står uppställda vid både den östra och västra ingången till kyrkogården.

På Köpings kyrkogård finns flera gravhällar, tumbor och stående gravvårdar av hög ålder som gör dem kulturhistoriskt värdefulla. Det finns också vårdar som är tillverkade av speciella material, har en särpräglad utformning eller på annat sätt har en intressant historia. En inventering av vilka gravvårdar som är av störst intresse och ett förslag till åtgärdsprogram

gjordes 1998. Detta genomfördes dock aldrig varför flera kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och hållar på kyrkogården idag är i akut behov av åtgärder.

Gången från kyrkan till kyrkogårdens södra ingång kantas av hamlade lindar. Till höger i bild syns en avbruten kolonn från den medeltida kyrkan samt en gravtumba. Hällen som täcker denna saknar idag inskription. (KI Köping kyrkog 011)

Gravhäll dekorerad med ett stavkors. Den här typen av gravhällar dateras till 1200-talet. Hällen är idag spräckt i två delar och står lutad mot kyrkogårdens mur nära ingången i öster. (KI Köping kyrkog 015)

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A-E

Allmän karaktär

Kvarteren A-E ligger söder om Köpings kyrka. Öster om den grusgång som går från kyrkans södra ingång rakt söderut på kyrkogården ligger kvarteren A-C samlade utan synliga gränser mellan de olika kvarteren. Väster om samma gång ligger kvarteren D och E och inte heller mellan dem finns någon tydlig gräns. De tre kvarteren A-C ligger samlade utan någon synlig gräns mellan de olika kvarteren. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader vända mot öster eller väster. Mellan raderna är häckar av rosor, liguster, tuja eller häckoxbär planterade. En del gravplatser är också placerade utmed kyrkogårdens mur och gravvårdarna är här vända in mot kyrkogården. Området har en enhetlig karaktär och binds samman av häckarna emellan raderna av gravvårdar.

Gravvårdstyper

I de fem gravkvarteren finns en stor variation av gravvårdar från olika tider. Äldst är de gravhällar och tumbor som finns bevarade. Några av hållarna står uppställda mot kyrkogårdens mur, bl.a. den äldsta hällen från 1200-talet dekorerad med ett stavkors. Flera hållar och tumbor ligger också ute på kyrkogården. Inskriptionen har i en del fall nöts bort men flera går att datera antingen genom bevarad inskription eller genom upptäckningar av inskriptionen. Bland dem som går att datera är kyrkoherde Olof Törnanders tumba från 1751, i kvarter A, den äldsta. I samtliga fem kvarter finns också flera gravvårdar från 1800-talet. Det är framförallt från mitten av 1800-talet som fler och fler gravvårdar finns bevarade. Samtliga kvarter har också brukats kontinuerligt fram till idag. I kvarter A och B finns en övervikt för äldre vårdar från omkring sekelskiftet 1900 och i kvarter C är flera vårdar från 1980-talet men även i dessa kvarter är den stora blandningen det mest utmärkande draget.

Vy från södra delen av kvarter C mot nordost.
(KI Köping kyrkog 031)

Kvarter E från söder. Till vänster i bilden syns friherre Gösta Hummerhielms tumba för gravurnor från 1946.
(KI Köping kyrkog 040)

De första gravvårdar man lägger märke till, förutom hållarna, är de höga gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Dessa vårdar är en viktig del av gravkvarterens karaktär. De har för tiden typiska stildrag och dekorer. Det samma gäller gravvårdarna av yngre datum. De är låga och rektangulära med dekorelement som var vanliga under olika perioder av 1900-talet. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. Det finns också flera vårdar av kalksten, vilket är ett typiskt öländskt drag. I övrigt finns ett gjutjärnskors i kvarter A, ett marmorkors i kvarter C, en gjutjärnsurna och ett modernt träkors i kvarter D samt två gjutjärnskors och ett modernt träkors i kvarter E. Att ange från vilken by eller gård den döde kommer är mycket vanligt. På fler än hälften av vårdarna i varje kvarter är det angivet. Även yrkestitlar är relativt vanliga i samtliga kvarter. De vanligaste titlarna är lantbrukare och hemmansägare. Ovanliga titlar är komministerfru, redaktör, drängen, kronbåtsman och trotjänarinna.

A. P. Davidssons gravvård i form av en avsågad trädstam symboliserar det avbrutna livet. Vården är i kalksten med en platta av marmor och står i kvarter A.
(KI Köping kyrkog 020)

Tumba av kalksten. Enligt traditionen ska tumbans dekorerade sidostycken vara dekorfragment från Borgholms slott. Hällens inskription är bortnött.
(KI Köping kyrkog 027)

Övrigt

I kvarter A och E är fler av socknens präster begravda. Olof Törnander (1751), Anders Carlsson (1950), Carl Johan Kjellberg (1894), Abraham Lindwall (1878) och Johan Sandberg (död i Mortorp 1920) är alla begravda i kvarter A medan Uno Hummerhjelm (1930) och Peter Dahlström (1854) är begravda i kvarter E.

I kvarter A finns en gravvård i form av en avbruten trädstam. Vården är av kalksten och har en marmorplatta med inskription. Den är familjegrav för A. P. Davidsson från Äsa. Det avbrutna trädet ska symbolisera den avbrutna livsbanan. Den visar också på tidens nationalromantiska strömningar där närheten till naturen var ett viktigt inslag.

En av kyrkogårdens gravtumbor, längst söderut i kvarter C, ska enligt traditionen bestå av arkitekturfragment som hämtats från Borgholms slott. Inskriptionen på tumbands gravhäll är idag bortnött.

Två ålderdomliga gravvårdar i kvarter C. Den höga vården är kronfogde Christian Enemans gravvård från 1864. Den förefaller vara av kalksten eller kolmårdsmarmor. Den lilla vården har sockel av kalksten och kors av marmor. På sockeln står namnet Arvid. Möjligen är detta en son till Eneman som dött i spädd ålder. Typen av gravvård förekommer ofta just för barngravar. (KI Köping kyrkog 032)

Prosten Peter Dahlström, död 1854, och makan Emmas vackra gjutjärnsvårdar. Båda vårdarna förefaller ursprungligen ha varit målade. De står i södra delen av kvarter E utmed kyrkogårdens mur. (KI Köping kyrkog 042)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarterens långa historia som gravkvarter är i kvarteret tydlig genom de många gamla gravvårdar, framförallt tumbor, som finns bevarade. Idag präglas dock kvarteren av de förändringar som troligen påbörjades 1967 och som innebar att gravvårdarna placerades i ryggställda rader med häckar av olika slag emellan. Idag finns gravvårdar från olika tider i kvarteren men det är framförallt de äldre vårdarna som är viktiga för kvarterens karaktär. Hos flera av vårdarna finns såväl hantverksmässiga som konsthistoriska värden. Hos flera av vårdarna finns också person- och lokalhistoriska värden att värna t.ex. är flera av socknens präster begravda i kvarteren. Gravvårdar från mitten av 1800-talet och äldre ska föras in på församlingens inventarieförteckning tillsammans med vårdarna av gjutjärn.

Kvarter F-H

Allmän karaktär

Kvarteren F- H är belägna norr om kyrkan. Längst i öster ligger kvarter H följt av kvarter G utan någon synlig gräns mellan de båda kvarteren. Genom kvarter G går en grusgång från kyrkogårdens ingång i norr och söderut på kyrkogården. Gränsen mellan kvarter G och kvarter F längst i väster är även den otydlig. Även här är vårdarna placerade i ryggställda rader med häckar av tuja och häckoxbär emellan. Gravvårdarna är vända mot öster eller väster. Det finns även gravplatser utmed kyrkogårdens mur och dessa vårdar är vända in mot kyrkogården.

Kvarter H från sydost. (KI Köping kyrkog 056)

Kvarter F från nordväst. (KI Köping kyrkog 070)

Gravvårdstyper

I de tre kvarteren finns en blandning av gravvårdar från olika tider. Det som skiljer dessa kvarter från kvarteren på kyrkans södra sida är att här saknas hällar och tumbor. Man kan också se en viss övervikt för gravvårdar från 1900-talets andra hälft. I samtliga tre kvarter finns dock vårdar från mitten av 1800-talet. Den äldsta daterade stenen är en minnesvård i form av ett kalkstenskors från 1855 som finns i kvarter F. Liksom på den södra sidan utgör de äldre höga vårdarna en viktig del av områdets karaktär. Alla tre kvarteren har också brukats kontinuerligt fram till idag vilket gör att här finns flera typer av gravvårdar som varit vanliga under 1900-talet. Materialet är främst grå och svart granit men också röd granit förekommer. Det finns också flera vårdar av kalksten. Utöver dessa material finns en vård av marmor, ett smideskors och ett kors av plåt i kvarter H samt ett gjutjärnskors i kvarter F. Den gård eller by den döde kommer ifrån finns angivet på mer än hälften av gravvårdarna i samtliga tre kvarter. Det är också mycket vanligt att ange den dödes yrkestitel, i synnerhet i kvarter H. Liksom på den södra sidan är lantbrukare och hemmansägare de vanligaste men här finns flera olika titlar. Ovanliga titlar är fil.dr, odlare av Skedemosse, flaggjunkare, ålfiskare, hovfotograf och rikssångledare.

Rik dekorerat gjutjärnskors på kraftig stensockel. Gravvård över häradshövding W. Rydström. (KI Köping kyrkog 057)

Gravvårda av kalksten med kors och dekor av marmor. Gravplats för Handlande F. O. Råbergs maka Em. Chr. Söderström som dog i barnsäng 1864 tillsammans med sin nyföddes son H. W. Garibaldi. (KI Köping kyrkog 064)

Övrigt

I kvarter H ligger flera medlemmar av släkten Hildebrand begravda. Här finns bl.a. Albin Hildebrands gravvård från 1848 (datering saknas dock på vården). När Sveriges befolkning i mitten av 1800-talet började växa kraftigt genomfördes på statligt initiativ flera nyodlingar av mossmarker och sänkningar av sjöar. Skedemosse var ett av dessa område som ansågs lämpligt. Staten gjorde en stor del av dessa arbeten och därefter såldes gården Skedemosse till studerande Albin Hildebrand och bokhållaren Niklas Hammarström. Hammarström valde efter en tid att lämna projektet och därefter drevs gården av Hildebrand. Albin Hildebrand var född på Flerohopps bruk i Madesjö socken. Han var äldre bror till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand. Albin Hildebrand dog 1848. Gården ägs än idag av familjen.

I kvarter F ligger hovfotografen Karl Nilsson begravd. Han grundade en fotoaffär och ateljé som idag heter Nilsson-Foto. Även hans yngre bröder Erik och Knut var engagerade i företaget och blev med tiden delägare. År 1932 utnämndes Karl till hovfotograf av Gustav V. Senare fick även Knut denna titel och också Eriks son Bengt Nilsson.

Kulturhistorisk bedömning

Även kvartererna F-H har en lång historia som gravkvarter. Här saknas dock idag det äldsta skiktet av vårdar som finns i kvarter A-E. Under lång tid var det enligt folktron sämre att bli begravd på den norra sidan om en kyrka och kanske är det därför de riktigt gamla gravvårdarna bara finns söder om Köpings kyrka. Denna inställning förändrades i mitten av 1800-talet. Idag präglas kvartererna av de förändringar som troligen påbörjades 1967 och som innebar att gravvårdarna placerades i ryggställda rader med häckar av olika slag emellan och hela kyrkogården såddes in med gräs. Hos flera av vårdarna finns konsthistoriska värden samt lokal- och personhistoriska värden att värna. Gravvårdar från 1800-talets mitt och äldre ska tillsammans med vårdar av gjutjärn föras in på församlingens inventarieförteckning.

Påkostad gravvård av kalksten i kvarter F. Texten är svår att tyda eftersom denna sten liksom flera andra, främst vårdar av kalksten, är beväxta med mossor och lavar. (KI Köping kyrkog 073)

Nils P. Nilssons familjegrav och framför den sonen Karl Nilssons gravvård. Karl Nilsson var hovfotograf och drev under lång tid Nilssons-foto i Borgholm. Han dog 1963. (KI Köping kyrkog 074)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

Köpings kyrka och kyrkogård ligger utmed väg 136 på Ölands nordvästra sida. Kyrkogården bör ha anlagts redan när den första kyrkan byggdes i mitten av 1100-talets. Idag finns en gravhäll från 1200-talet, som är den äldsta bevarade, uppställd mot kyrkogårdsmuren i öster. På kyrkogården finns också flera gravhällar och tumbor från 1600-, 1700- och 1800-talen, på sin ursprungliga plats eller uppställda mot kyrkogårdens mur. Ingen utvidgning av kyrkogården är känd. Däremot har kyrkogården lagts om. Idag präglas anläggningen av de förändringar som troligen påbörjades 1967 och som innebar att gravplatsomgärdningar togs bort, gravkullar jämnades ut och hela kyrkogården såddes in med gräs. Man ordnade också gravvårdarna i raka ryggställda rader med häckar emellan. Denna typ av åtgärder var vanliga på våra kyrkogårdar från mitten av 1900-talet. Ny teknik och mindre personal krävde rationellare skötsel av kyrkogårdarna. Idag präglas kyrkogården av dessa förändringar.

Köpings kyrkogård har använts under lång tid. Det gör att det finns en blandning av gravvårdar som berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och ibland om hantverksskicklighet. Flera av dem har genom sin ålder eller utformning ett konsthistoriskt värde. Det gäller t.ex. de hällar och tumbor som finns kvar på kyrkogården och uppställda utmed kyrkogårdsmuren. Ett typiskt öländskt drag är förekomsten av kalkstensvårdar även om Köpings kyrkogård inte hör till dem där kalkstensvårdar är så framträdande. Gravvårdarna rymmer också information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, gårds- och byanamn samt titlar. De vanligaste titlarna är lantbrukare, hemmansägare och kyrkoherde men också olika hantverksyrken är representerade. Tillsammans visar de på viktiga näringar och funktioner i socknen. Den dödes hemort finns angivet på det stora flertalet vårdar. Gravvårdar och hällar från 1800-talets mitt och äldre ska tillsammans med vårdar av gjutjärn föras in på församlingens inventarieförteckning. Det gäller även gravvårdar och hällar som står uppställda utmed kyrkogårdens murar.

Kyrkogården är en väl sammanhängande miljö tydligt avgränsad av kyrkogårdens kalkstensmur. Viktiga för upplevelsen av kyrkogården är träd och häckar som ramar in och skärmar av olika delar av kyrkogården. Kyrkan och kyrkogården bildar tillsammans med kyrkstallar, skolhuset och lärarbostaden en värdefull kulturmiljö som visar på platsens betydelse i socknen.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man iden långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Köpings kyrka och kyrkogård utgör ett administrativt och religiöst i centrum i socknen med rötterna i järnåldern.
- Bland gravvårdarna på Köpings kyrkogård finns exempel på vårdar från 1200-talet fram till idag. Dessutom finns en stor samling runstensfragment som berättar om gravskicket under tidig medeltid när området just hade kristnats.
- Fler av gravvårdarna har genom sin utformning, ålder, person- eller lokalhistoria ett högt kulturhistoriskt värde.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Boström, Ragnhild, Sveriges kyrkor, Öland Köping, Uppsala 1977

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd, Sveriges bebyggelse IV, Uddevalla 1959

Hammarskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskiöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Håkansson, Gunnar, Öländska personminnen, Göteborg 1942

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Bengt-Åke Nilsson.